

Die
Welt
als
Wille und Vorstellung:

vier Bücher,
nebst einem Anhange,

der die
Kritik der Kantischen Philosophie
enthält,

von
Arthur Schopenhauer.

Ob nicht Natur zuletzt sich doch ergründe?
Goethe.

Leipzig:
F. A. Brockhaus.

1819.

J. H. v. a. Boeck.
Das
1854.

Kunstwerk der Zukunft.

Richard Wagner.

Arthur Schopenhauer
Richard Wagner
Friedrich Nietzsche

Leipzig,

Verlag von Otto Wigand.

1850.

DIE
GEBURT DER TRAGÖDIE

AUS DEM

GEISTE DER MUSIK.

VON

FRIEDRICH NIETZSCHE,

ORDENTL. PROFESSOR DER CLASSISCHEN PHILOGIE AN DER
UNIVERSITÄT BASEL.

LEIPZIG.

VERLAG VON E. W. FRITZSCH.

1872.

Arthur Schopenhauer (1788–1860)

- německý filozof
- syn gdaňského velkoobchodníka
- v šestnácti letech se rodina přestěhovala do Výmaru, kde se setkával s Goethem či bratry Schlegelovými
- studia na německých univerzitách, polyglot
- neúspěšná akademická kariéra (v době působení Hegela)
- dědictví po otci dokázal Schopenhauer rozmnožit, po celý život z něj žil a nepracoval
- pesimista, filosofie resignace a utlumení vůle k životu

Vypjatý subjektivismus

- Zvnějšku se podstatě věcí přiblížit nelze. Výsledkem jsou vždy pouhé obrazy a jména. Jediné místo, jež nám umožňuje vstoupit do nitra světa, je v nás samých.
- Podstata člověka nezáleží v myšlení. Vědomí je pouze povrch naší bytosti (je jako zevní povrch zeměkoule). Naše vědomé myšlenky jsou jen hladina hluboké tůně. Naše soudy nevznikají zřetězením jasných myšlenek podle logických zákonů, jsou téměř neuvědomělým dějem, jako trávení. O vzniku nejhlubších myšlenek nemůžeme vydat žádné svědectví. Vznikají působením vůle. (*Svět jako vůle a představa*)

Staroindická filozofie

- hinduismus a buddhismus
- byl jedním z prvních myslitelů západní filozofie, kteří sdíleli a potvrzovali významné principy indické filozofie, jako je askeze, popření sebe sama a pojetí světa jako zjevu
- indické texty začal vážně studovat až v létě 1814
- v letech 1815–1817 se učí meditaci

Na celém světě neexistuje tak prospěšné a povznášející studium jako Upanišady. Byly mi útěchou v životě, budou mi útěchou i po smrti.

Magie a okultismus

- v posledním roce svého pobytu v Berlíně měl prorocký sen, který ho vybídl k útěku z města, ve Frankfurtu měl údajně další nadpřirozený zážitek, který ho přiměl k tomu, aby se nějaký čas zabýval paranormálními jevy a magií
- studoval západní esoterismus, parapsychologii, mesmerismus, hypnózu a animální magnetismus jako důkaz reálnosti magie

zjevování duchů nás nutí k tomu, abychom magii brali jako předmět vědeckého zkoumání a nezaujatého posouzení... vyložit magii přinejmenším jako myslitelně možnou

Metafyzik

- osobní mu je plytké a povrchní
- ryzí tvorba se oproštuje od vlastní vůle
- *vůle* zvěstuje člověku smysl, dává mu zřít do vnitřního dění jeho bytí, jeho jednání, jeho pohybů

kromě vnější, nexum physicum, zakládající spojitosti mezi zjevy tohoto světa, musí býti ještě jiná, samou podstatou všech věcí prostupující, rovněž podzemní spojitost, pomocí níž je možno působiti s jednoho bodu zjevu bezprostředně na každý jiný pomocí nexum metaphysicum, že musí býti dle toho možné působení na věci zevnitř, místo jako obvykle z vnějšku

- souvislost se zákonem korespondencí a symbolismem
- pojetí režie u E. G. Craiga, J. Vachtangova, částečně i u K. S. Stanislavského
- hudební komponování inscenace

Diletantismus

Diletanti, diletanti! – tak jsou s přezíráním nazýváni ti, kdož provozují vědu a umění z lásky k nim a z radosti z nich, per il loro diletto, oněmi kdož se jich chopili kvůli výdělku;... jen ten však bude se věnovat věci se vsí opravdovostí, kdo je na ní bezprostředně interesován a kdo se zabývá s ní z lásky k ní, pěstuje ji con amore... Neboť zdá se, jako by na penězích ležela klatba: Každý spisovatel stane se špatným, jakmile píše pro výdělek.

- aristokratický postoj – duchovní aristokratismus (F. Nietzsche)
- obdoba pěstování amatérismu ve sportu v Anglii na konci 19. stol. a odmítání profesionalizace sportovců (sport pro obživu)
- důvod, proč se Franz Kafka tak dlouho rozhodoval pro profesionální spisovatelskou dráhu

Hudba

- je pro Schopenhauera nejčistší formou umění, protože právě ona zobrazuje vůli samotnou, aniž by se jevila jako subjekt principu dostatečného rozumu, tedy jako individuální předmět
- považoval ji za nadčasový, všude srozumitelný univerzální jazyk, který dokáže prodchnout celosvětové nadšení, pokud je vybaven významnou melodií

Slova jsou a zůstanou hudbě cizím přídatkem podřadné ceny, neboť účinek hudby je mnohem mocnější, neomylnější a rychlejší než účinek slov. Slova, jsou-li přidána k hudbě, musí zaujímat podřadné místo a musí se podřizovat hudbě.

- symbolističtí básníci – Hugo von Hofmannsthal, Andrej Bělyj, Karel Hlaváček...

Karel Hlaváček: Hrál kdosi na hoboje

Hrál kdosi na hoboje, a hrál již kolik dní,
hrál vždycky na večer touž píseň mollovou
a ani nerozžal si oheň pobřežní,
neb všechny ohně, prý, tu zhasnou, uplovou.

Hrál dlouze na hoboje, v tmách na pobřeží, v tmách,
na plochem pobřeží, kde nikdo nepřistál:
hrál pro svou Lhostejnost, či hrál spíš pro svůj Strach?
byl tichý Pastervec, či vyděděný Král?

Hrál smutně na hoboje. Vzduch zhluboka se chvěl
pod písni váhavou a jemnou, mollovou...
A od vod teskně zpět mu hoboje vlhkem zněl:
jsou ohně marny, jsou, vždy zhasnou, uplovou.

Charles Baudelaire: Souvztažnosti (Korespondence) ze sbírky *Květy zla*

Hle, příroda je chrám, kde živé pilíře
se někdy rozezní dost neurčitou řečí;
a člověk prochází se v symbolické seči,
jež hledí důvěrně naň okem malíře.

Jak dlouhé ozvěny se cestou z dálky mísí
a jemně splývají ve sjednocený hlas,
jak širošírá noc, jak světlo, jako čas,
tak vůně, barvy, tóny odpovídají si.

Jsou vůně heboučké jak dítě na líci,
zní jako hoboje, jak zeleň luk a klecí,
– a jiné zkažené a triumfující

a mají rozpětí všech nekonečných věcí
jak ambra, benzoe, jak zrnko kadidla,
jsou chválou na ducha a smysly, na křídla.

*(Nezval, Vítězslav: Překlady I, Československý
spisovatel, Praha 1982)*

Richard Wagner (1813–1883)

- německý hudební skladatel, divadelní režisér, polemik a dirigent
- na rozdíl od většiny operních skladatelů psal Wagner ke každému svému jevištnímu dílu jak libreto, tak hudbu
- způsobil převrat v operní tvorbě svým pojetím Gesamtkunstwerku, svou vizi popsal v řadě esejů publikovaných v letech 1849-1852
- své myšlenky nejplněji realizoval v první polovině čtyřoperního cyklu *Prsten Nibelungův* (Der Ring des Nibelungen)

Revoluční rok 1848

- revoluční události let 1848/1849
- Wagnerův útěk z Německa
- začal se věnovat otázkám umění a jeho společenské funkce

Umění a revoluce – Kunst und Revolution 1849

Umělecké dílo budoucnosti – Das Kunstwerk der Zukunft 1850,
věnováno L. Feuerbachovi

Umění a klima – Kunst und Klima 1850

Opera a drama – Oper und Drama 1851

- kritický postoj k umění, které se zaprodalo průmyslu, kapitálu
- Proudhonovo učení a úvahy dalších socialistů o zničení moci kapitálu
- první úvahy o zcela novém uspořádání světa a novém uměleckém ideálu: lidé svobodného ducha a umělecky činní
- snaha docílit takových politických změn, které by umožnily novou výchovu k umění
- setkání s ruským anarchistou Michaiilem Bakuninem – 1849, Drážďany
- četba Ludwiga Feuerbacha – 1849, Curych (jemu je věnováno *Umělecké dílo budoucnosti*)

Divadlo jako chrám – umělec jako velekněz

- odpověď na probíhající sekularizaci evropské společnosti, hledání ztraceného ráje na zemi – v umění a umělecké tvorbě (spoluúčast při předvádění tragédie dávala Řekovi nejvyšší požitek z celého uměleckého díla)
- volání po vzkříšení dramatického umění starého Řecka, tj. odklon od křesťanského umění (a silný antisemitismus)

Takový den tragédie byl slavností k počtě bohů, protože zde promlouval bůh zřetelně a srozumitelně: básník byl jeho veleknězem, který se skutečně osobně zúčastnil provedení svého díla, vedl řady tanečníků, pozvedal hlas v chóru a zvučnými slovy hlásal slova božské moudrosti.

- Řek sám byl ve vrcholném období řecké kultury podle Wagnera hercem, pěvcem a tanečníkem (už Sofokles neúčinkoval kvůli svému slabému hlasu)

S pozdějším úpadkem tragédie přestávalo umění čím dál tím více být výrazem veřejného povědomí: drama se rozpadlo na své součásti: rétorika, sochařství, malířství, hudba atd. opustily kruh, v němž se pospolu pohybovaly, a daly se každé svou cestou samostatného, ale osamělého, sobeckého vývoje.

- Wagner nerozlišuje mezi rozdílnými fázemi řecké kultury: homérská, athénská demokracie, peloponéské války, helénismus, stoicismus
- výrazem řeckého ducha je pro Wagnera bůh Apollón (de facto jen nahrazuje Ježíše Krista, neuvažuje řecký polyteismus)
- odvrát od křesťanství

Gesamkunstwerk

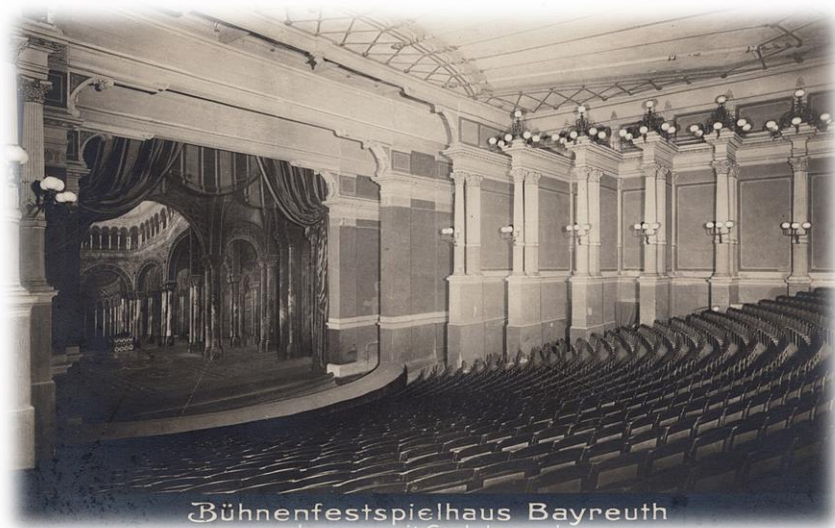
- idea Gesamtkunstwerku (jednotného uměleckého díla) se rodila z pocitu rozpadu společnosti

Toto specifické roucho helénského náboženství musíme roztáhnout, až jeho záhyby obejmou náboženství budoucnosti, náboženství univerzálního lidství, a tak se přiblížíme k uměleckému dílu budoucnosti. Ale tohoto sjednocujícího pouta, tohoto náboženství budoucnosti, my, ubožáci, nikdy nedosáhneme, dokud zůstaneme osamělými jednotkami, ať je nás mnoho těch, kteří cítíme výzvu k Uměleckému dílu budoucnosti. Umělecké dílo je živou přítomností náboženství, které nevychází z umělcova mozku. Jeho jediným zdrojem je lid.

- velké, všem společné, všezahrnující umělecké dílo budoucnosti

Richard-Wagner-Festspielhaus, neboli Bayreuther Festspielhaus

Bühnenfestspielhaus Bayreuth

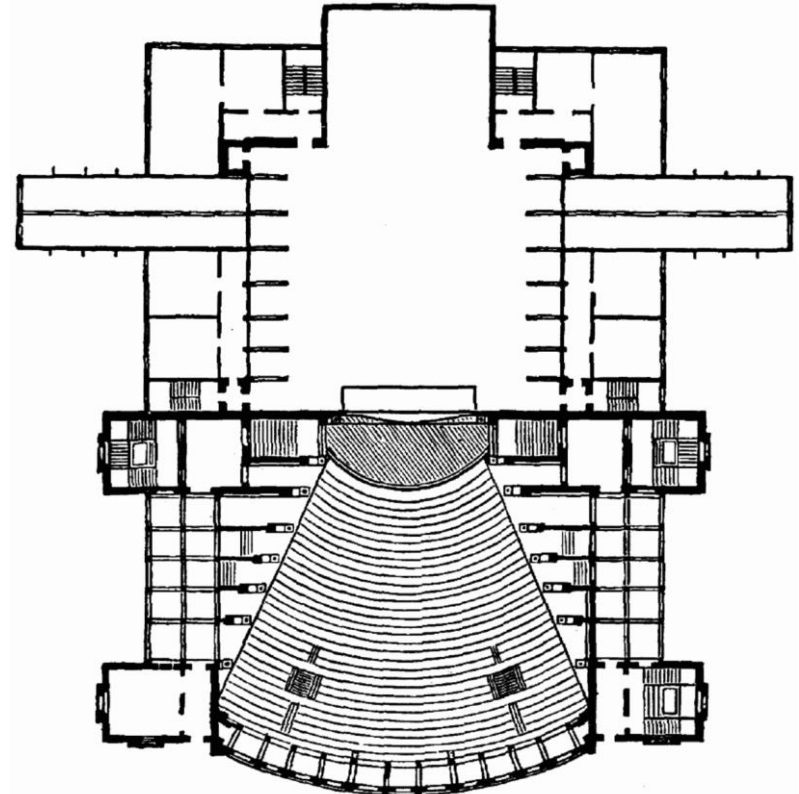

Fig. 4. Richard Wagners Bühnenfestspielhaus zu Baireuth (Arch. Brückwald).

Umělecké dílo

- koncept díla (dnes zproblematizován konceptem performativity)
- kunstwerk, l'oeuvre, opera, obra, work of art
- Názvy modernistických divadel:
- Théâtre de l'Ouvre, Théâtre d'Art, Théâtre des Arts, Moskevské umělecké divadlo, Umělecké studio

Das Volk

- lidé, kteří pocítují společnou a kolektivní vůli
- osamělý individualismus X společenství lidí (člověk ve společenství)
- jen společenství dokáže uskutečnit a naplnit umělecké dílo budoucnosti
- vliv Ludwiga Feuerbacha a Johanna Gottfrieda Herdera
- das Volk je pro Wagnera společenství lidí sjednocených jazykově v národ
- sentimentalizace a zabstraktnění lidu

T–T–T(D)

- Tanz – Ton – Dichting = tanec – hudba – poezie
- tři hlavní umělecké schopnosti člověka, trojjediný výraz lidského umění

Kdyby nám zvyklost nebo móda dovolila znovu se vrátit ke starému a pravému stylu řeči a místo „Dichten“ psát „Tichten“, pak bychom získali ve skupině názvů pro volná prapůvodní lidská umění „Tanz-, Ton- und Tichtkunst“ (Tanec, Tón a Poezie) krásné jméno, které by se dalo přeložit jako „tanec, tón a poezie“. Slovní obraz podstaty této trojice sester, totiž dokonalé rčení, jaký je vlastní duchu našeho jazyka.

... aby konečně všechny v pevném objetí, hrud' na hrudi, úd vedle údu, ve vášnivém polibku srostly v jedinou slastně živoucí bytost...

Umělecká komunita

- Umělecké dílo budoucnosti může vzniknout jen ve společenství umělců, a pouze ve spojení je mohou naplnit
- modernistické umělecké kolonie – nový kulturní fenomén, mimo kulturní centra
- podporována mecenáši
- architektonicky řešena – Darmstadt, brněnské Žabovřesky (Jurkovičova vila a okolí)

Friedrich Nietzsche (1844–1900)

- německý filosof, klasický filolog, básník a skladatel
- v roce 1869 (25 let) se stal profesorem klasické filologie na univerzitě v Basileji, v roce 1879 ze zdravotních důvodů školu opustil
- v lednu 1889 v Turíně se nervově zhroutil a zbytek života strávil v polovědomém stavu jako duševně nemocný
- byl ovlivněn mladohegelovci (např. Ludwig Feuerbach), řeckou filosofií a dílem A. Schopenhauera a R. Wagnera
- ostrá kritika evropského myšlení, klasické metafyziky, platónské tradice a křesťanské morálky, stoicismu
- témata jako *smrt Boha* (Gott ist Tot), *nadčlověka* (Übermensch), *věčný návrat* (Die Ewige Wiederkunft) jsou dodnes předmětem polemik

Zrození tragédie z ducha hudby – 1872

Die Genurt der Tragödie aus dem Geiste der Musik

- Předmluva: Řekové nám zůstanou neznámí, pokud nemáme odpověď na otázku: co je to dionýské?

Nenávidění „světa“, proklínání afektů, bázeň z krásy a ze smyslnosti, zásvěetí, vynalezené, aby tento vezdejší svět mohl být tím lépe očerňován a v podstatě neznamení víc než touhu po nicotě, po konci, po odpočinku, po „sabatě sabatů“, k tomu bezpodmínečná vůle křesťanství, neuznává nic než hodnoty morální – to vše mi vždycky bylo nejnemožnější a ze všech nejprísnější formou „vůle k zániku“, alespoň znamením nejhlubší nemoci, mdloby, rozmrzelosti, vyčerpání, životního ochuzení, - neboť před morálkou (zvláště křesťanskou, to jest bezpodmínečnou) je život nezbytně, neustále a nevyhnutelně v nepravu, protože život sám v sobě je cos bytostně nemorálního, - před morálkou posléze život, drcen závažím pohrdání a věčného záporu, nezbytně je pocíťován za věc, která nestojí za to, aby byla požadována, aby vůbec byla.

Dionýský kult

- vývoj umění jest vázán na dvojici živlu *apollinského* a *dionýského*: asi tak, jako růst a rozmnožování lidstva, za neustálého zápasu a chvilkového jen smíru, závisí na duplicitě pohlaví
- atická tragédie je dionýská i apollinská
- umělecké světy *snu* a *opojení*

Apollon

- bůh veškerých výtvarných sil, je bohem, jenž věští, bůh „zářící“, božstvo světla, snem hojí a pomáhá
- snový svět obrazů, jehož dokonalost nezávisí na jednotlivcově rozumové výši ani na jeho uměleckém vzdělání

Dionýský živel

- obdoba se stavem opojení (narkotika, víno), vše subjektivní mizí, až se ztratí v sebezapomnění
- opojná skutečnost, jež nejen že jednotlivce nezachovává, nýbrž snaží se ho zničit a spasit mystickým pocitem jednoty
- zpěv a tanec (svatojanské tance, tance sv. Víta, bakchické sbory Řeků, orgiastické tance)

zde k nám hovoří jen bujný, ba triumfující život, v němž všechno jsoucí je zbožštěno, buďsi to dobré či zlé

... dionýské oproštění od individuálních pout se projevuje oslabením politických instinktů, jejich zlhostejněním, ba nepřátelstvím proti nim, kdežto na druhé straně státotvorný Apollon je geniem „principu individuace“ a stát a pocit domoviny nemohou se obejít bez pádného zdůraznění individuální osobnosti.

- animus a anima – C. G. Jung
- pokusy s LSD v 50. a 60. letech 20. století (T. Leary, armádní výzkumy v době Korejské války)

Teoretický člověk

Všechna náš moderní svět je zachycen v síť kultury alexandrijské, jeho ideálem jest teoretický člověk, vyzbrojený svrchovanými schopnostmi a pracující ve službách vědy: onen typus, jenž má v Sokratovi svůj pravzor a svého praotce. Veškeré naše metody výchovné směřují k tomuto ideálu, vůči němuž vše ostatní se teprve uměle obhajuje a udržuje, jako by to bylo cosi trpěného, ne zamýšleného. Je to až zarážející, že po tak dlouhou dobu za vzdělaného člověka byl uznáván jen učenec...

Tak pravil Zarathustra – 1885, Also sprach Zarathustra

- cele namířeno proti vegetativnosti člověka (bažinám a nížinám)
- vzepjatá vertikality (k orlům, větru, vrcholům hor, slunci), vzednutí se nad průměrností
- druhý díl je namířen proti měšťáctví a maloměšťáctví, davovému člověku a masové kultuře

Hlásám vám nadčlověka. Člověk je cosi, co má býti překonáno. Co jste vykonali, aby byl překonán?... Zapřísahám vás, bratři moji, zůstaňte věrni zemi a nevěřte těm, kdož vám mluví o nadpozemských nadějích! Travičové to jsou, ať to vědí či ne.

Jen v toho boha bych věřil, který by uměl tančit.

Anebo, abych to řekl jazykem onoho dionýského netvora, jemuž jméno jest Zarathustra: „Zvedněte srdce, moji bratři, vysoko! Výš! A nezapomínejte mi na nohy! I nohy zvedněte, dobří vy tanečníci, a ještě líp: postavte se na hlavu!

Korunu toho, jenž se směje, tuto růžencovou korunu: já sám jsem si vstavil tu korunu na hlavu, já sám jsem za svatý vyhlásil svůj smích. Nikoho jiného jsem nenašel dnes k tomu silným dost.

Zarathustra tanečník. Zarathustra lehký, jenž kyne perutkami, připraven k letu; jenž ptákům všem kyne, připraven a hotov, blažen a lehkovážný: Zarathustra, jenž vidí budoucí pravdu a smích má pro všechnu pravdu, ne netrpělivý, ne bezpodmínečný, milenec skoků a úskoků: já Zarathustra sám jsem si tuto korunu na hlavu vsadil!

Korunu toho, jenž se směje, tuto růžencovou korunu: vám, moji bratři, tu korunu házím! Smích jsem vyhlásil svatým; vyšší vy lidé, naučte se mi – smát se!!

Dekadent bojující proti dekadenci

- úpadek organizující síly
- vždy více nervů než masa

... zchuzený život, vůle k zániku, velká zemdlenost. Morálka popírá život... K takovému úkolu bylo mi třeba sebekázně: – postaviti se proti všemu nemocnému ve mně, Wagnera v to počítajíc, Schopenhauera v to počítajíc, všecku moderní „lidskost“ v to počítajíc.

- ostře vystupuje proti: křesťanské morálce, proti patristice, proti křesťanskému strachu z těla, proti popírání těla a askezi

Souhra protikladů

- Nietzsche vrací do evropské kultury paradox, souhru protikladů, komplementaritu a dialogičnost
  - křesťanství x Řecko
  - civilizace x příroda
  - Apollón x Dionýsos
  - Krist x Antikrist
  - teorie x radost ze života
  - monolog x dialog
  - výtvarné umění x tanec

Nietzscheáni

- Edward Gordon Craig
- Isadora Duncan (*O těch, kdo povrhují tělem: Tělo jsem a tělo a pranic více; a duše jest jen slovo pro cosi na mém těle...*)
- František Xaver Šalda, Karel Hugo Hilar, František Zavřel, Jaroslav Hilbert
- Otokar Fischer – dosud nedostižný překladatel Nietzscheho do češtiny
- secesní symboly převzaté z Nietzscheho:
... hůl, na jejíž zlaté rukojeti se had ovíjel kolem slunce...
... zlata lesk sjednává mír mezi měsícem a sluncem...
A jednou přijde čas, kdy se mi stanete přáteli a dětmi společné naděje: pak budu po třetí dlíti mezi vámi, abych s vámi slavil veliké poledne. A to jest veliké poledne, kdy člověk prostřed své dráhy stojí mezi zvířetem a nadčlověkem...